

Имом Исо ат Термизийнинг психологик қарашлари.

Ўқитувчи Тўрақулов Б.Н.

Терм ДУ

Ҳадис илмининг султони Имом Исмоил ал Бухорийнинг шогирди ва яқин сафдоши Имом Исо ат Термизий (824/825-892) болалигидан зеҳнли, ақл – заковатли, илмга интилувчан, қизиқувчан бўлганлиги билан тенгдошларини ҳайратлантирган жонзот бўлганлар. Имом Исо ат Термизий одамзотлардаги меҳрибонлилик, виждонлилик, ростгўйлик, меҳнатсеварлик, инсонпарварлик, ватанпарварлик, камтарлилик фазилатларини улуғлаган бўлсалар, баъзан бир кишилар характеридаги хийлакорлик, такаббурлик, бетайинлик, қўполлик каби салбий сифатларни лаънатлаганлар. Шунингдек, буюк муҳаддис Имом Исо ат Термизий гуноҳни уддабуронлик, зўравонликни – фазилат, андишани – журъатсизлик, меҳрибонликни – гўзаллик, инсофни – нўноқлик деб билувчи нодонлардан жирканганлар.

Имом Исо ат Термизий ўта сезгир, идрокли, ҳар наарсага илмга қизиқувчан, эсда олиб қолиш қобилияти яъни хотираси ғоятда кучли бўлганлиги билан ўша давр уламолари, олимларини ҳайратлантирганлар. Араб тарихчиси Шамсиддин аз – Заҳобий ўзининг “Тазкират ул - Хуффоз” (“Ҳофизлар ҳақидаги таскира”) номли асарида бир воқеани шундай ёзиб қолдирганлар.

Абу Исо Муҳаммад ат Термизий Маккага ҳажга бораётганда йўлда кўп муҳаддислар билан учрашиб, мулоқотда бўлиб, олимларнинг биридан ҳадислардан сабоқ беришни илтимос қилганлар. У олим: “Бўлмаса қоғоз – қалам ол” деган. Аксига олиб шу пайт ат Термизий қалам топа олмаган ва олим рўпарасида ўтириб эшитган ҳадисларини ёзиб олаётгандек қоғоз устида қўлини ҳаракатлантираверган. Олим эса турли – туман ҳадислар келтиравериш олтмишга яқинини ҳикоя қилган. Олим шу пайт қоғозга қараб унда ҳеч қандай ёзув бўлмади – уни тоза ҳолда кўрган ва ат Термизийнинг бу ишидан жаҳли чиқиб: “Нима сен менинг вақтимни бекорга йўқотмоқчимиса?” деб ўшқирган. Ат Термизий бўлса бамайлихотир: “Сиз айтган ҳадисларингизни ёддан айтиб берайми?” дегану ҳозиргина олимларнинг эшитган ҳадисларнинг ҳаммасини тартибли равишда бирин – кетин тўғри айтиб берган. Ат Термизийнинг хотираси ғоят кучлигидир олим ҳайратга тушиб, қойил қолганини билдирган.

Имом Исо ат Термизий ўзларининг ҳаётлари ва фаолиятлари давомида шукуроналар қилиб, кўплаб нодир асарлар яратганлар: бу асарлар “ал – Жомил ас - саҳиҳ” (“Ишонarli тўплам” ёки “Сунани Термизий”), “Шамоири Набавия” (“Пайғамбар алайҳиссаломнинг шакл ва сифатлари”), “китоб уз - зуҳд” (“Зоҳидлар китоби”), “Асмоъ ус - саҳоба” (“Саҳобаларнинг исмлари”), “ал Асмоъ вал - куно” (“Исмлар ва куньялар”), “Китобул - илол” (“Иллатлар китоби”) асарини китобхон руҳига мос қилиб ёзганлар.

Имом Исо ат Термизий туғма руҳшунос (психолог) бўлганликлари учун ҳам Муҳаммад пайғамбардек олий одамзоднинг суврат ва сийратлари, ажойиб фазилатларига оид тўрт юз саккиз ҳадиси шарифнинг ўзига жамланган “Аш Шамоил ан – набавия”-(“Пайғамбарнинг алоҳида фазилатлари”) номли китобларини меҳр – муҳаббат ва маҳорат билан ёзган. Мазкур асарда келтирилган ҳадиси шарифларда Муҳаммад алайҳиссаломнинг ички маънавий – руҳий дунёси ва ахлоқий фазилатлари, сезгилари, идроки, хотираси, ҳаёли, тасавури, тафаккури, қобилиятлари, башоратчилигини даҳолигини бағоят оқилона, холисона тасвирлаганлар, тўғри ёзганлар.

“Аш – Шамоил ан - набавия” асари мазмунига кўра икки қисмдан иборатдир. Асарнинг биринчи қисмига мансуб ҳадиси шарифлар пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг сувратларига – ташқи қиёфаларига бағишланган бўлиб, пайғамбаримизнинг новча ҳам, пакана ҳам бўлмай, балки ўрта бўйли, ярғиндор, кўллари бақувват гўштдор ва доимо жун билан қопланган, кафтлари бўлиқ, қирғийбурун, пешоналари кенг, кўзлари катта – катта бир зот бўлган деб характерланган бўлсалар, асарнинг иккинчи қисмида келтирилган ҳадиси шарифларда эса пайғамбаримизнинг Муҳаммад алайҳиссаломнинг руҳий – маънавий дунёси ва ахлоқий фазилатларини моҳирона характерлайдилар.

Машҳур олим Али ибн Султон ал – Ҳаравий ал – Қорий ўзларининг “Жанг ул – восоил фи Шарҳ аш - Шамоил” номли асари шарҳида ат Термизийнинг “аш – Шамоил ан – набавия” асарига юксак баҳо берадилар ва шундай деб ёздилар: “Расулуллоҳ саллоҳу алайҳи вассаламнинг фазилатлари, ахлоқлари ҳақида тасниф этилган мусаннафатларининг энг чиройли ва яхшиси бу – Имом ат Термизийнинг пайғамбар сийратлари ҳақидаги мукамал ва мухтасар китобидир”. “Имом Исо ат

Термизий бу асарида келтирилган пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломга хос юксак фазилатлари, у зотнинг барча гўзал хулқлари, таҳсинга сазовор сифату сийратлари умматлари учун ойнаи ибрат бўлиб, абадул абад яшаб қолишива авлоддан авлодларга ўтиши ҳақиқатдир” деб баҳо берганлар.

Имом Исо ат Термизийнинг ҳадис илмини тўплаши тарғибот (рағбатлантириши) ташвиқот (шавқлантираши) инсонларга маънавий – маорифий таъсир кўрсатиши ҳам инсонни билиш илмини мукамал англаб етган туғма руҳшунос (психолог) бўлганлигидан далолатдир.

Имом Исо ат Термизий ҳар жиҳатдан етук киши ахлоқий жиҳатдан олий покликка эришган, борлиқ олам ва аллоҳни англашда тўлиқ билимга эга бўлган, ҳаққа етишган инсон бўлганлар.

Президентимиз Ислоом ҳожи Каримовнинг саъи – ҳаражатлари билан мустақиллигимизга эришдик.

Мустақиллигимиз бизга улуғ ва қутлуғ маънавий бойлигимизни – хазинамизни қайтариб берди. Бугунги кунда ана шу маънавий бойлигимиздан баҳрамандмиз.

Имом Исо ат Термизий ҳазратларининг ҳаёти ва бизда қолдирган маънавий мероси иймон эътиқодимизни мустақил Ватанимизни мустақиллигини мустаҳкамлашда фойдаси беқиёс, албатта.

1990 йилда таваллудининг 1200 йиллиги нишонланган муҳаддис, руҳшунос (психолог) Абу исо Муҳаммад ибн Исо ибн Савра ибн Мусо ибн Заҳҳок Суламий Буғий Термизий бобомизнинг бой маънавий ва маданий мероси ўсиб келаётган ёш авлодларимизни комил ва баркамол бўлиб тарбияланишларида, Ватанимизнинг янада равноқ топишида, истиқлолимизнинг мустаҳкам бўлишида аҳамияти беқиёсдир.